

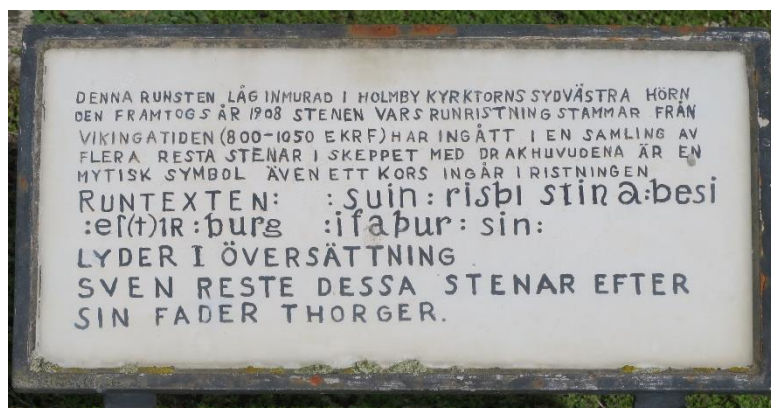
Holmby kyrkogård

Delar av Vård- och underhållsplan, 2021

Karin Hernborg

Regionmuseet i Skåne

Runsten på en yta söder om kyrktornet som täcks av backtimjan. I bakgrunden syns också två av de tre äldre gravhällar som ligger på samma plats.

Rapport 2021:29

© Regionmuseet Skåne/Landsantikvarien i Skåne

Dnr: M.12.20-65-21

Text: Karin Hernborg

Foto: Karin Hernborg, om inget annat anges.

Kartproduktion: Karin Hernborg

Formgivning: Kerstin Börjesson, Regionmuseet Skåne/Landsantikvarien i Skåne

Granskning: Åsa Eriksson Green, Regionmuseet Skåne/Landsantikvarien i Skåne

Kartmaterial, ©Lantmäteriet, Gävle. Dnr 507-99-502

Metod

Vård- och underhållsplanen består av en kunskapsdel där kyrkogårdens historia och dess nuvarande uppbyggnad beskrivs. Historiken grundar sig på arkiv- och litteraturstudier samt annan tillgänglig litteratur, kartor och ritningsmaterial. Nulägesbeskrivningen av kyrkogården omfattar Holmby kyrkogård och minneslund. I dessa delar har byggnader, gångsystem, gravkvarter, gravplatser och gravvårdar samt växt- och djurliv inventerats och beskrivits. Särskild vikt har lagts vid att beskriva kyrkogårdens karaktär.

Beskrivningen av kyrkogårdens historik och de fysiska anläggningarna ligger till grund för en beskrivning av kyrkogårdens kulturhistoriska värden. Utifrån kunskapsdelen med historik, nulägesbeskrivning samt värdebeskrivningen har riktlinjer för bevarande och underhåll av kulturhistoriska och biologiska värden formulerats. Vård- och underhållsplanen omfattar också en riskanalys, redogör för aktuella åtgärdsbehov och ger förslag på utvecklingsmöjligheter.

Flygbild över Holmby med kyrkans fastighet Holmby 28:1 inritad med vit yttergräns. Norr om kyrkogården markerar en gul cirkel platsen för kyrkogårdens minneslund. Källa: Lantmäteriet.

Utsnitt av generalstabskartan från 1865. Sockengränserna är markerade i rött. Källa: Lantmäteriet.

Kulturhistorisk bakgrund

Kulturmiljö och fornlämningar

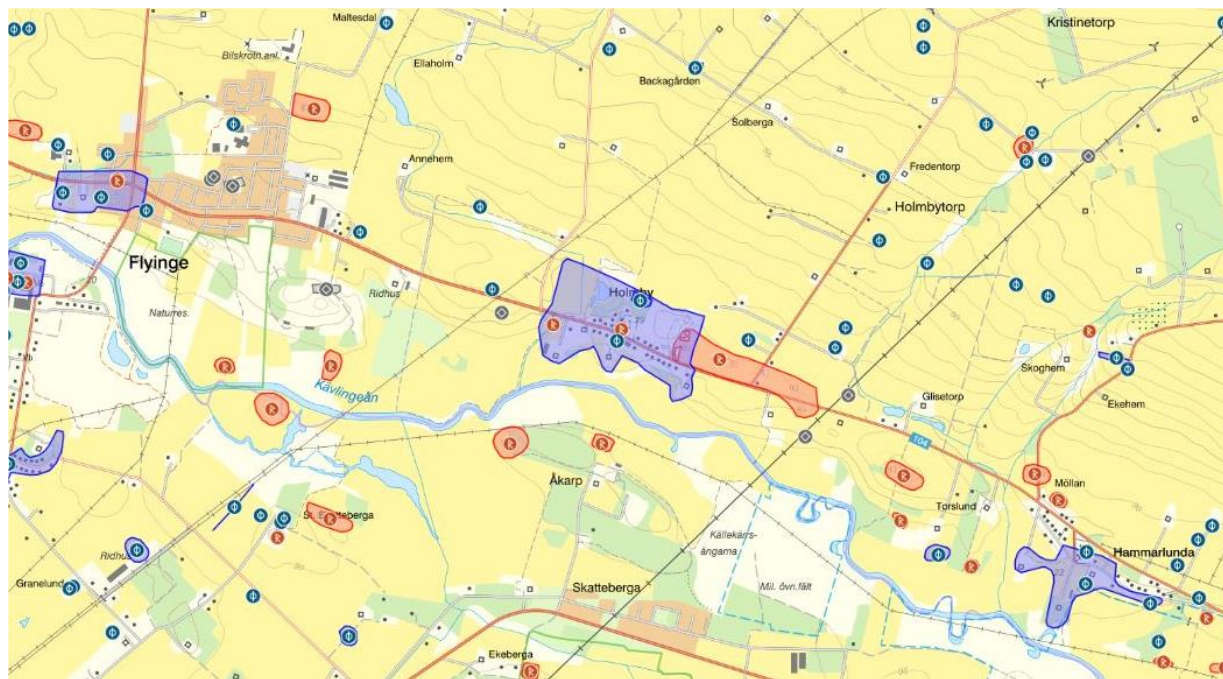
Kulturmiljö

Holmby ligger på en låg höjdsträckning direkt norr om Kävlingeåns flacka dalgång. Sedan kyrkan byggdes och socknen bildades under 1100-talets slut har Holmby fungerat som sockencentrum. Utöver Holmby omfattar socknen även byarna Brödåkra, Östra Gårdstånga och Tengelsås. Socknen ligger i Frosta härad med angränsande Torna härad direkt söder om den gränsbildande Kävlingeån.

Ortnamnet Holmby är enligt *Svenskt ortnamnslexikon* tidigast känt från år 1290. Då omnämnt som *Haulumbi*. Inledningen av namnet har tolkats som *Holm* med betydelsen upphöjning vilket syftar på det

höjdläge som kyrkbyn ligger på.

Kävlingeån har kvar sitt naturligt slingrande lopp vilket har stor betydelse för både kultur- och naturmiljön. Ån med sin omgivande dalgång är utsedd som ett viktigt kulturmiljöstråk i Länsstyrelsens kulturmiljöprogram. Kävlingeån har en lång historia som en viktig transportled och kallades på vikingatiden för Lodda älv. Utmed åns vadställen etablerades genom tiderna byar, tings- och handelsplatser och vattenflödet utnyttjades vid kvarnar, krutbruk och andra typer av vattendriven verksamhet. Här finns också värdefulla naturområden i form av betade strandängar, våtmarker och frodiga sumpskogar.

Utsnitt av kartan i Riksantikvarieämbetets söktjänst *Fornsök*.

Fornlämningar

Bosättningar har funnits i trakten kring Holmby ända sedan tidig stenålder. Här lockade fiskevatten och jaktmarker och inte minst en ständig tillgång till vatten. Människorna som bosatte sig i närheten av ån har genom tiderna lämnat spår efter sig. Kartan nedan är från Riksantikvarieämbetets söktjänst *Fornsök* och visar de olika typer av fornlämningar som hittills är registrerade i landskapet.

De röda ytor och cirkelarna inom kartan visar kända fornlämningar. Flera av dem ligger i åns närhet och markerar områden där man hittat rester av boplatser från sten- eller bronsåldern. Den största ytan visar en bronsåldersboplatz direkt öster om Holmby.

De flesta av de blå cirkelarna på kartan markerar platser där man gjort fynd av olika typer av flintredskap, ofta vid arbete ute på åkrarna. De visar också förekomster av gravhögar, gränsstenar och andra typer av fornlämningar.

Violetta ytor på kartan motsvarar tidigare bytomter utifrån avgränsningar på äldre kartor. De gamla bytomterna är platser där det finns möjliga fornlämningar. Utöver bytomten för Holmby i mitten av kartan ovan syns Hammarlunda bytomt i öster och den för Flyinge i väster.

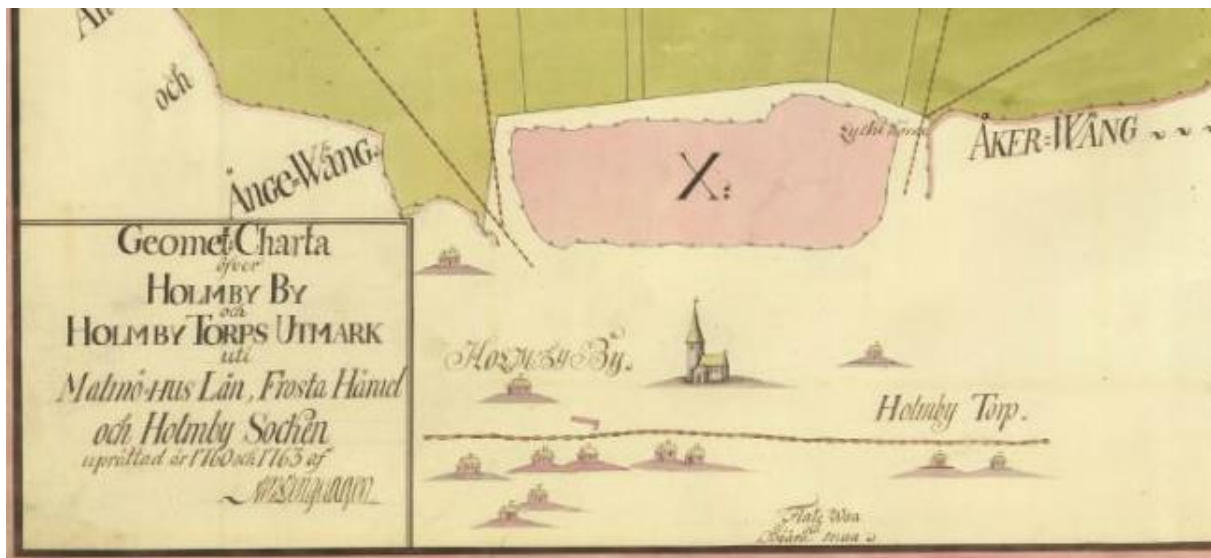
Vikingatiden representeras både i Holmby och grannbyarna Gårdstånga, Östra Gårdstånga och Flyinge av förekomster av flera runstenar. Vid utgrävningar i Gårdstånga har man också funnit spår av en bosättning från samma tid, bland annat i form av grophus och eldhärdar.

Byn Holmby

Den äldsta kartan i Lantmäteriets karttjänst *Historiska kartor* som visar en illustration av byn är från storskiftet av byns utmarker år 1760. På kartan är kyrkan, 12 av byns gårdar och vägen genom byn något fritt framställd i en sidovy. De skriftliga handlingarna som bifogas kartan visar att det vid denna tid fanns sammanlagt 18 gårdar i byn. Sex av dem var boställen och hästhemman vilket var gårdar som ägdes av kronan och vars ränta/arrende gick till driften av kavalleriet. Två gårdar var prästhemman, en var ett hospitalshemman och sju av byns gårdar var frälsehemman vilket innebar att de var arrendegårdar till antingen Skarhults eller Viderups gods. Två gårdar är benämnda som torparegårdar och ägdes av Viderups gods.

Byn genomgick efter detta flera skiften genom åren med genomgripande förändringar när flera av gårdarna efterhand flyttades ut från byn. Enligt generalstabskartan från 1865 (se sid 8) låg vid denna tid fyra gårdar kvar i byn, alla söder om bygatan. På kartan ser man också ett tjugotal gatuhus varav de flesta låg utmed bygatan. Idag finns gårdsbebyggelse kvar på samma fyra gårdslägen liksom flera äldre gatuhus och den tidigare skolan.

På häradskartan från tiden 1910-14 har järnvägen mellan Landskrona och Sjöbo tillkommit. Den hade då funnits i några år sedan invigningen år 1906. Holmby station låg vid samma tid ca 600 meter öster om kyrkan. Järnvägen mellan Örtofta och Sjöbo, som var den sträcka som gick via Holmby, lades ner år 1954.

Utsnitt av kartan från storskiftet av Holmbys utmarker år 1760. På kartan är byn illustrerad med byvägen, kyrkan och 12 av byns dåvarande 18 gårdar. På kyrkans södra sida syns ett vapenhus.

Källor till historien

I äldre kartmaterial kan ofta kyrkogårdars utbredning och förhållande till det omgivande landskapet följas. Kartorna finns tillgängliga digitalt via Lantmäteriets karttjänst, *Historiska kartor*. Flygfoton från mitten på 1900-talet och framåt kan vara ett hjälpmedel för att utläsa förändringar av vegetationen på kyrkogården. Framför allt när det gäller träden. Flygfoton från 1940-, 60- och 70-talet finns tillgängliga via Lantmäteriets söktjänst, *Kartsök och ortnamn* eller via tjänsten *kartbild.com*.

Äldre foton kan komplettera övrigt arkivmaterial. Sådana kan finnas tillgängliga i Riksantikvarieämbetets söktjänst *Forndok*. Man kan också leta i databasen Carlotta via kulturen i Lund, på Malmö museer, Folklivsarkivet i Lund och i Regionmuseets arkiv.

Häradskartan från tiden 1910-14 då järnvägen var nybyggd. Holmby station låg öster om byn.

Kyrkans historia

Den ursprungliga, medeltida kyrkan i Holmby var en stenkyrka som uppfördes på 1100-talet. Stenfragment från medeltidskyrkan som hittades i samband med en restaurering av den nuvarande kyrkan år 1939 talar för att det var Mårten Stenmästare, verksam i Ringsjöområdet, som höll i bygget. Medeltidskyrkan uppfördes i den tidens romanska stil med långhus, kor och absid. Kyrkan försågs något senare med ett västtorn, troligen under 1200-talet. Därefter tillkom ett vapenhus i söder, trappgavlar på tornets östra och västra sida och något senare ett gravkor utanför korets norra sida. På ritningen överst på nästa sida framgår kyrkans planlösning och ungefärliga placering på den ursprungliga kyrkogården.

Sedan slutet av 1700-talet och framåt medförde en allmän befolkningsökning att många medeltidskyrkor i Skåne inte längre räckte till. Så var det även i Holmby där man under 1840-talet började diskutera en utbyggnad. År 1868 togs istället beslutet att ersätta den gamla kyrkan med en ny enligt ritningar av arkitekt Albert Törnqvist. Av den gamla kyrkan revs allt utom tornet som stod kvar, men byggdes om till sin övre del. På tornets södra sida finns spår av medeltida delar i form av ett dubbelbågigt fönster av sandsten med en mansfigur som skulpterats som mittpost. Denna har av flera tolkats föreställa jätten Finn och ha upphovsmannen Adam von Düren som under 1510-talet skulpterade liknande figurer till domkyrkan i Lund.

Söder om kyrktornet står en runsten som redan under mitten av 1600-talet upptäcktes inmurad i kyrkans sydvästra hörn. År 1908 togs den fram och sattes upp utanför tornet. På stenen är ett skepp inristat och en text som tolkats: *Sven reste dessa stenar*

Utsnitt av karta från enskifte år 1806. Här ser man kyrkogården och dess omgivande mark i form av gatemark väster om bygatan och i öster furuplantager på flygsandområden till godsens Skarhult och Viderup, källa: Lantmäteriet.

efter Thorger, sin fader (se foto på sidan innan innehållsförteckningen).

Kyrkogårdens historik

Den tidigaste kända karta där kyrkogården är inriktad är från ett enskifte år 1806 (se ovan). På den framgår kyrkogårdens form som då var närmast rektangulär men avsmalnande mot väster. Kyrkogården omgavs vid denna tid av en tallplanterad sandmark som ägdes av Viderups gods. Mellan kyrkogårdens södra långsida och bygatan låg en smal remsa av sandmarken. Till ett hörn i väster anslöt byns allmänna gatemark till kyrkogården och dess port. En något senare karta från ett enskifte år 1807 visar en anslutande väg till porten liksom en byggnad i kyrkogårdens sydöstra hörn. Detta kan ha varit en tiondelada eller ett benhus. Söder om bygatan syns flera tomter med gatuhus liksom ett par gårdar

Utsnitt av enskifteskarta från år 1807, källa: Lantmäteriet.

I kyrkoarkivet finns en ritning som visar planen för den första utökningen av kyrkogården. Ritningen är odaterad men har sannolikt ett samband med ett brev i kyrkoarkivet där en greve vid namn Rewentlow påtalade behovet av att utvidga kyrkogården i Holmby på grund av en akut platsbrist. I ett brev från samma person år 1850 omtalas en ny kyrkogårdsmur vilket borde ha ett samband med utbyggnaden av kyrkogården och på ett ungefär datera denna.

På ritningen till höger står följande:

Inom rutan:

Utkast till Charta öfver den tillämnade utvidgade kyrkogården vid Holmby kyrka.

I legenden:

A: Gamla kyrkogården

B: Det af herr Greffe Rewentlow skänkte område

C: Allmän gatujord (bestående af flygsand)

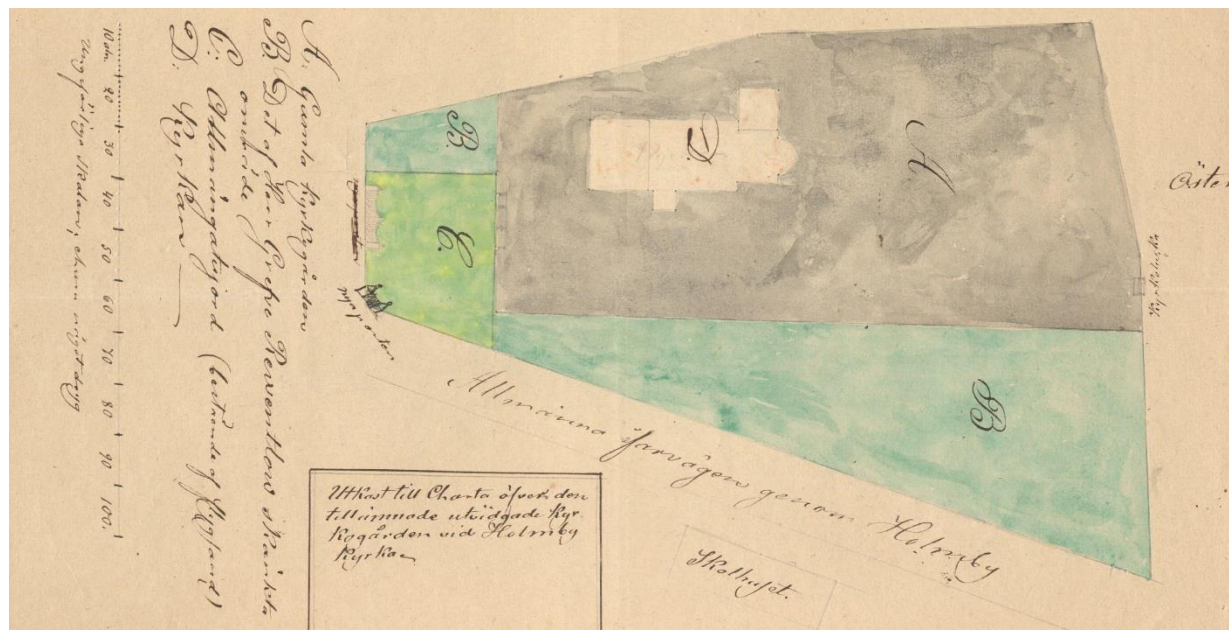
D: Kyrkan

I det sydvästra hörnet av ritningen: Nya porten

Huruvida den norra gränsens sträckning stämmer på denna ritning är tveksamt eftersom den har en rak linje på de officiella kartorna.

Kartan från ett laga skifte i byn år 1851 visar kyrkogårdens dåvarande form. Utvidgningen var nu genomförd och kyrkogården låg i gräns med bygatan och hade fått en ny port i det sydvästra hörnet.

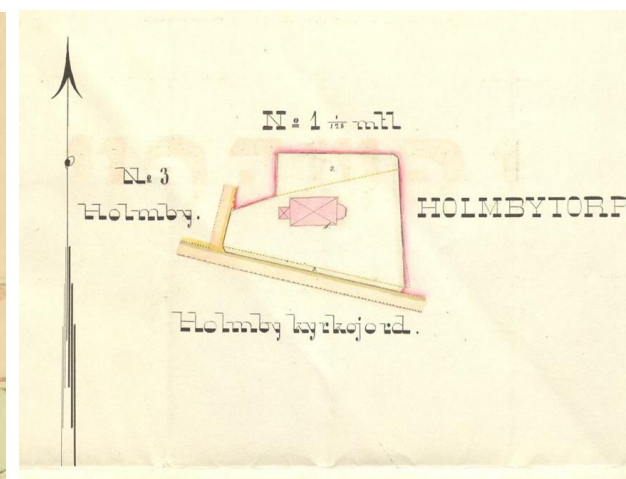
En ritning i kyrkoarkivet daterad till år 1884 visar en utvidgning som genomfördes drygt trettio år senare, nu i form av en mindre förlängning norrut på mark som hade skänkts av greve Rewentlow. Detta tillskott gav den gamla kyrkogården dess nuvarande form. Vid denna utvidgning tillkom sannolikt den kallmurade stödmur som idag skapar gräns mellan den gamla och nya delen av kyrkogården.

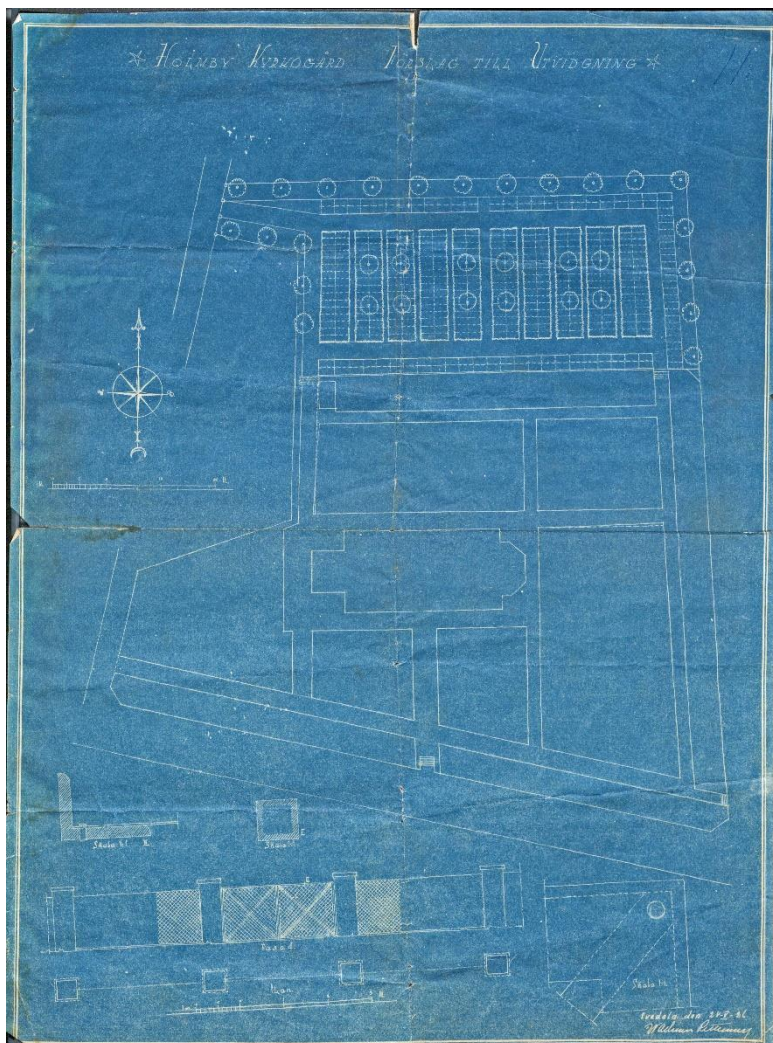
Ritning över en planerad utvidgning av kyrkogården, odaterad. Källa: Kyrkoarkivet.

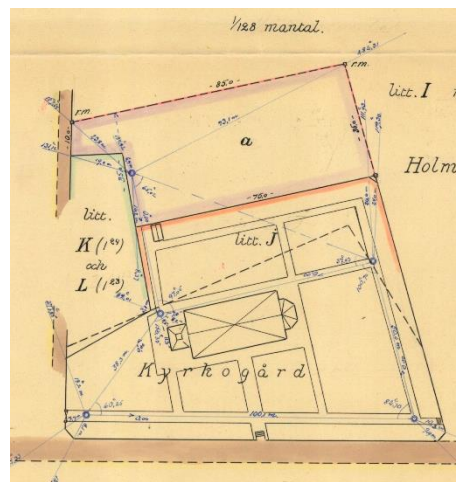
Detalj från en laga skifteskarta från 1851. Källa: Lantmäteriet.

Del av en ritning från 1884 över en utvidgning av kyrkogården mot norr, källa: Kyrkoarkivet.

Blåkopia av ritning över den nyare delen av kyrkogården i Holmby. Ritningen är daterad den 28 maj 1926. Källa: Kyrkoarkivet.

Detalj från lantmäterihandling vid avstyckningen av mark till den nya delen av kyrkogården år 1925. Källa: Lantmäteriet.

Den nya delen av kyrkogården i Holmby tillkom kring år 1926 vilket är dateringen på den ritning i form av en blåkopia som är sparad i kyrkoarkivet. En lantmäterihandling från 1925 visar avstyckningen av mark till den nya delen från den dåvarande fastigheten nr 1:17 Holmbytorp. Ritningen visar också den tidigare norra och östra gränsen för den medeltida kyrkogården med en streckad linje.

Ritningen från 1926 visar planen för den nya delen med dispositionen av kvarter och gångsystem liksom en föreslagen trädplantering. På ritningen ingår en grindkonstruktion för entrén i nordväst. Den överensstämmer i stort med den befintliga.

Av den föreslagna trädplanteringen genomfördes den till stora delar vilket framgår av flygbilder från 1970-talet.

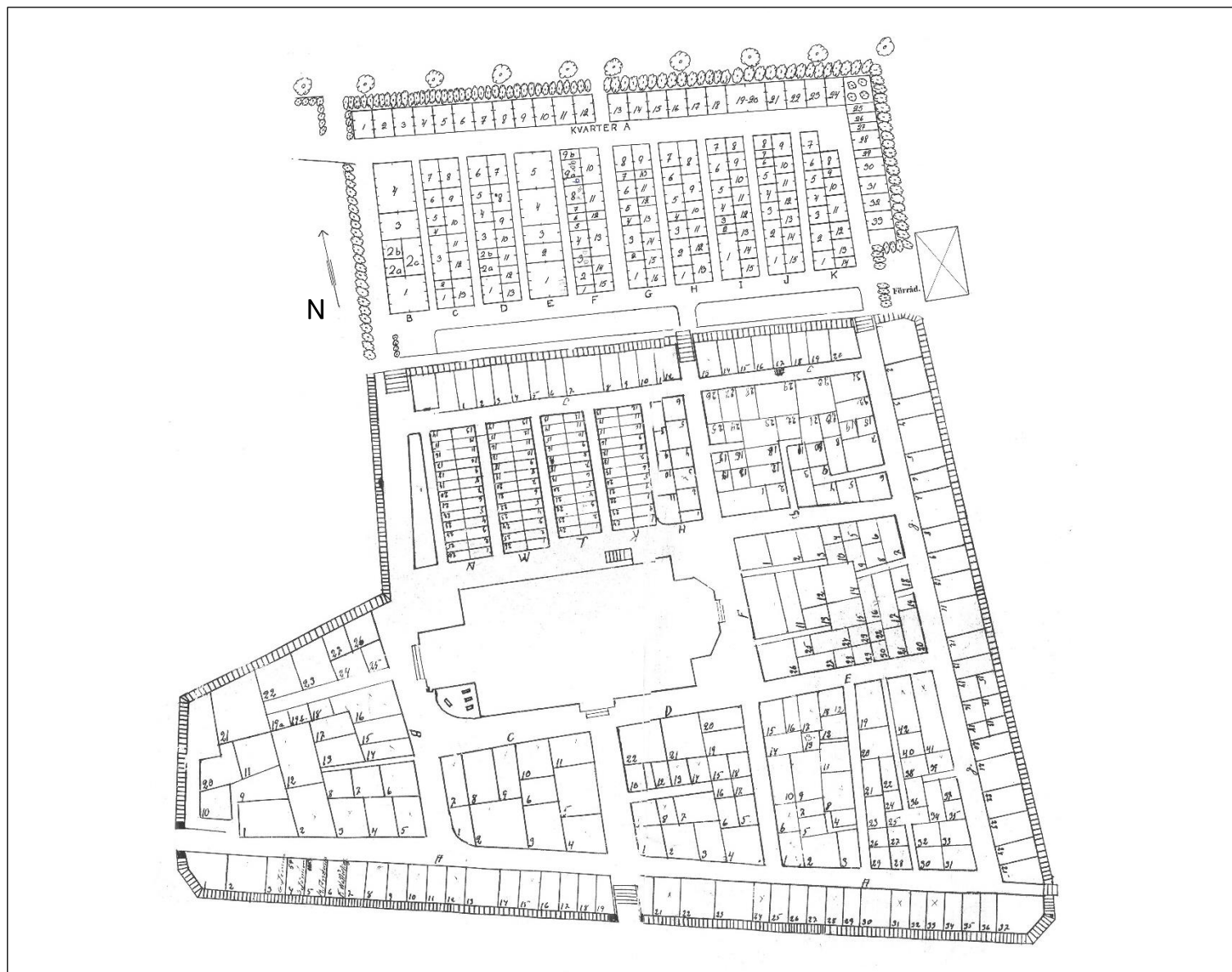

Flygbilden från 1975 visar bland annat raden av träd norr om den nya delen och en trädkrans kring den gamla delen av kyrkogården. Träden i norr var hamlade därav de små kronorna. Källa: Lantmäteriet.

Foto: Pär-Martin Hedberg Hiophoto, bildrättigheter: Lunds stift.

Beskrivning av kyrkogården

Kyrkogårdskarta med kvartersindelning, redigerat kartunderlag från Eslövs pastorat.

Omgivningar

Kyrkan i Holmby ligger mitt i byn på ett höjdläge på ca 30 m över havet. Kyrkogården sluttar svagt mot Holmbyvägen i söder som ligger ca 3 meter lägre än kyrkan. I stort följer vägen den tidigare bygatans sträckning enligt enskifteskartan från 1807 (se sid 11). På båda sidor om vägen ligger flera äldre gatuhus tätt intill varandra. Mittemot kyrkan står den gamla skolan och i byn finns också senare tillkomna villor. Mellan Holmbyvägen och Kävlingeån i söder ligger fortfarande minst två gårdar kvar på sina ursprungliga lägen i byn.

Till Holmby reser man genom en utpräglad odlingsbygd där gårdarna ligger spridda utmed raka vägar genom landskapet. Åkrarna i omgivningarna kring Holmby är något mindre i storlek än i det storskaliga godslandskapet kring de närliggande godsens Viderup i väster och Skarhult i norr. Utmed vägar, diken och vattendrag liksom kring gårdsbebyggelse och mägerhålor ger trädrader, dungar, buskvegetation och små gräsmarker landskapet ett inslag av grön natur.

Holmby ligger i den norra delen av Vombsänkan. Det är en djup och stor försänkning i berggrunden som skapades för ca 400 miljoner år sedan. Idag är sänkan fylld av lösa jordarter från minst två istider. Överst ligger sand och lera från tiden då den senaste isen smälte. I och kring byn dominerar sanden i de höglänta delarna av landskapet vilket ger torra markförhållanden och ett speciellt växt- och djurliv. Som en kontrast till de torra och magra sandmarkerna i finns ett stråk av låglänta, fuktiga och näringsrika marker utmed Kävlingeåns lopp. Bara 1,5 km västerut ligger naturreservatet Flyinge ängar med artrika

I Holmby ligger kyrkan mitt i byn. Foto: Pär-Martin Hedberg, Hiophoto, bildrättigheter: Lunds stift.

miljöer av både torra sandmarker och fuktängar på leran utmed Kävlingeån.

Norr om kyrkogården, delvis på kyrkans mark finns ett mindre skogsparti med tall och inslag av gran. Enligt kartor från 1800-talets början (se sid 11) hade godsens Viderup och Skarhult då planterat tall här, sannolikt för att stoppa en besvärande sandflykt. Dagens träd har planterats och vuxit upp sedan 1940-talet då flygbilder visar ett helt öppet landskap norr om byn och kyrkogården.

Flygbild över Holmby från 1940-talet. Källa: Lantmäteriet.

Fogad stenmur utmed Holmbyvägen i söder.

Kyrkogårdens yttre avgränsningar

Kyrkogårdens yttre avgränsningar består av en kombination av olika typer av häckar och murar.

Den gamla delen av kyrkogården avgränsas utmed den södra långsidan och den sydvästra kortsidan av en fogad stenmur av fältsten. Muren är avtäckad av kalkstensskivor som ligger med fall ut från kyrkogården. Utmed hela sträckningen har den en funktion som stödmur och är cirka 120 cm hög på utsidan och halvmeterhög på insidan.

I väster står en klippt tujahäck innanför muren. Den är här ungefär 1,5 m hög och fortsätter mot nordöst utmed den norra sidan av kvarter B. Här står häcken ovanför en kallmurad, meterhög stödmur av fältsten som bildar gräns mot en privatägd tomt med ett gatuhus i norr. Denna mur ligger i samma linje som den gräns för kyrkogården som blev resultatet av en första utvidgning på 1850-talet. Tujahäcken fortsätter utmed den resterande delen av den västra sidan vilken går nästan rakt norrut och

Kallmurad stenmur av fältsten och tujahäck utmed den norra sidan av kvarter B, sett från angränsande tomt.

gränsar mot privat tomtmark. Även utmed denna sida finns en låg, kallmurad stenmur med en funktion som stödmur.

Utmed den gamla kyrkogårdens norra sida finns en kallmurad stödmur av fältsten som bildar gräns mot den nya delen av kyrkogården som ligger en meter lägre. Direkt nedanför det gamla bårhuset i väster finns istället en fogad stenmur, även den av fältsten. Hela muren ligger i linje med den norra sidan av den sista utvidgningen av den gamla delen av kyrkogården som genomfördes år 1884 eller under tiden däromkring.

Direkt utanför hela den östra sidan av den gamla delen av kyrkogården finns ett högt, friväxande buskage av syren. I början och slutet av gränsen kan man se upplagd fältsten. Att det är tecken på en äldre stenmur med funktion som stenmur är sannolikt eftersom marknivån också ligger något lägre på andra sidan gränsen. Det är dock svårt att konstatera

Kallmurad stödmur av fältsten mellan den gamla och nya delen av kyrkogården.

Häcker av tuja och naverlönn kyrkogårdens västra sida.

utmed hela sträckan eftersom de täta buskagen gör området svårtillgängligt.

Den nya delen av kyrkogården avgränsas i norr och öster av en ca 180 cm hög, formklippt häck av tuja. Utmed den västra kortsidan och framför en mindre förrådsbyggnad i öster står istället häckar av naverlönn som är något högre än tujahäckarna.

Grind och inkörsel i kyrkogårdens sydvästra hörn.

Grindar och ingångar

Huvudingången till kyrkan och den gamla delen av kyrkogården ligger i det sydvästra hörnet. Ingången är bred och inkörningsbar. Mellan grindstolpar av sten som är något högre än muren sitter här en dubbelgrind. Grindbladen har en smäcker utformning med ramar av tunna plattjärn och smala, runda spjälor i två nivåer som avslutas av spetsiga knoppar. Ingången är utformad som en svagt sluttande, bred grusgång som de första metrarna avgränsas av låga stenmurar av samma utformning som den anslutande kyrkogårdsmuren.

Mitt på den södra långsidan finns en ingång som numera är avstängd eftersom det leder rakt ut till Holmbyvägen. Den har en liknande utformning som ingången i sydväst med en bred dubbelgrind på likadana stenstolpar. Spjälorna i grindbladen sitter här i tre nivåer och avslutas på de två övre nivåerna av spetsiga knoppar respektive franska liljor. Från grinden leder en stentrappa upp mot kyrkogården. En-

Grind och trappa mitt på den södra långsidan.

tréplanet och stödmurarna på ömse sidor om trappan är gjutna av betong.

I den gamla delens sydöstra hörn finns en mindre trappa i en öppning i muren. Fyra trappsteg av sten leder här upp till den grusgång som leder utmed hela södra långsidan.

Till den nya delen av kyrkogården finns en bred infart/ingång från parkeringen i väster som här ligger i samma nivå som kyrkogården. Infarten omges av betongpelare med en dubbelgrind. Mellan den nya och gamla delen som har en höjdskillnad på ca en meter finns tre anslutningar varav den längst i väster är en svagt sluttande stenläggning som har ersatt en tidigare trappa (se foto på föregående sida). De två andra består av en stentrappa strax öster om mitten av den avgränsande stödmuren och en gjuten betongtrappa längst i öster.

Gångar och strukturer

Kyrkogården har ett sammanhängande gångsystem som består av ett system av breda huvudgångar och

Central stentrappa mellan den nya och gamla delen.

smalare gångar mellan olika kvarter. På den gamla delen omges kyrkan av en grusbeläggning utom ytor direkt väster och söder om kyrkan där en beläggning av betongplattor har lagts ut av tillgänglighetsskäl. Detta gäller också en anslutande gång ner till besöks-toaletten i det tidigare gravkapellet och ytor däromkring.

På hela gångsystemet, grusbeläggningen kring kyrkan och på de grusbelagda gravplatserna ligger samma typ av ljusgrått grus.

Belysning och servicestationer

På den nya delen av kyrkogården står två svartmålade stolplykter av gjutjärn med fyrsidiga lykthus utmed gången från entrén i nordväst och fram till toalettbyggnaden (se foto på föregående sida). På ömse sidor om kyrkans port i kyrktornet sitter två vägglampor med liknande, mindre lykthus. I övrigt saknas belysning på kyrkogården förutom den som kommer från gatubelysningen utmed Holmbyvägen i söder.

Servicestation och sittplats i kyrkogårdens sydvästra hörn.

Kyrkogården är försedd med fyra servicestationer. Var och en av dem är välförsedd med soptunnor för både organiskt och brännbart material, vattenpost och kannor, lövkorgar, vaser och trädgårdsredskap. På varje plats finns också en liten vagn att dra vattenkannor med. Två av stationerna ligger på den gamla delen av kyrkogården: en direkt norr om kyrkans sakristia och en vid ingången i sydväst. På den nya delen finns en servicestation nedanför toalettbyggnaden i väster och en utanför förrådet i öster.

Vid ingången i sydväst finns en anslagstavla med information om kyrkan och verksamheten i församlingen. Sittbänkar finns vid ingången i sydväst och utmed den nya delens södra sida.

Parkeringsplatser

Via en smal infartsväg mellan gatuhuset väster om kyrkogården kommer man till en större, grusbelagd parkeringsplats med plats för ett femtontal bilar. Utmed Holmbyvägen finns också parkeringsmöjligh-

Kyrkstugan vid parkeringen nordväst om kyrkogården.

heter för ett fåtal bilar på en yta väster om ingången till kyrkogården.

Byggnader

Intill parkeringen nordväst om kyrkogården ligger kyrkstugan. Det är ett äldre korsvirkeshus som ursprungligen stått på Ellinge gods där det uppfördes under tidigt 1800-tal. Det flyttades första gången till Eslöv år 1865 för att bli boningshus på en gård. I mitten av 1980-talet hotades huset av rivning och församlingen tog beslutet att överta det. År 1985 flyttades det till sin nuvarande plats och fungerar sedan dess både som samlingslokal och som personalutrymme och förråd för vaktmästeriet.

Vid det sydöstra hörnet av den nya delen av kyrkogården ligger ett mindre förrådshus som troligen är uppfört under 1900-talets senare del.

I det nordvästra hörnet av den gamla delen av kyrkogården står ett tidigare gravkapell med vitput-

Ett tidigare gravkapell är ombyggt till en tillgänglighetsanpassad toalett.

sade, murade väggar och tegeltak. Under år 2010 byggdes det om till en tillgänglighetsanpassad toalett.

Träd

Enligt äldre flygbilder och foton (se foto sid 13 och 20) har den gamla delen av kyrkogården tidigare omgetts av en komplett trädkrans. Det har också stått träd på båda sidor om entrégången till kyrkans södra port. Enligt muntlig uppgift var träden i trädkransen almar som avverkats under slutet av 1900-talet på grund av angrepp av almsjuka.

Idag är nio mindre träd av olika körsbärssorter planterade på kyrkogården. Två står på ömse sidor om grusgången nedanför den större trappan mellan den nya och gamla delen. Tre träd står i rad utmed den norra sidan av den gamla delen av kyrkogården och fyra utmed den södra sidan. I den gamla delens kvarter E står en tvåstammig, mindre tall på en av gravplatserna.

Utmed den nya delens norra sida har det fram till åtminstone år 2009 stått en rad av tio hamlade skogslönnar utanför häcken. Det året inventerades träden av Länsstyrelsen som har registrerat dem som skyddsvärda i artportalen.

Häckar

Utöver de häckar som planterats utmed kyrkogårdens yttre gränser och som beskrivs ovan finns flera olika typer av häckar inne på kyrkogården. Helt dominerande är de låga buxbomshäckar som står kring ett drygt 60-tal gravplatser på den gamla delen och ett 90-tal på den nya. På den gamla delen finns en gravhäck av liguster och på den nya delen några få gravplatser med gravhäckar av antingen tuja eller idegran. På gamla delen står en hög rygghäck av tuja utmed en rad av urngravplatser i kvarter K och en lika hög rygghäck av avenbok utmed en rad av urngravplatser i kvarter F.

Buskar och blomsterplanteringar

På både den gamla och nya delen av kyrkogården finns ett förhållandevis rikligt inslag av planteringar av främst buskar men också blommande perenner. På den gamla delen är de formklippta, vintergröna buskarna särskilt väl representerade och på den nya delen är det de blommande perennerna som spelar huvudrollen.

Av de vintergröna buskarna är idegran, tuja och ädelcypress de vanligast förekommande men här finns också inslag av ädelcypress, en, buxbom, ädelgran och enstaka järnek, brokbladig benved och rhododendron. De flesta buskarna står i par på ömse sidor om gravvårdarna eller är de planterade på andra symmetriska sätt på gravplatserna. På den gamla delen är ca två tredjedelar av buskarna form-

Foto från år 1939 (beskuret) som visar den tidigare trädkransen och träd på ömse sidor om gången till kyrkans södra port. Man kan också ana de lönnar som stått utmed den nya delens entré och norra långsida. Foto AB Flygtrafik, Bengtsfors. Källa: Carlotta, Kulturen i Lund.

klippta och på den nya delen cirka hälften. Klippning i rundade formerna är vanligast men här finns också inslag av buskar med raka sidor. På den gamla delen finns också två gravplatser med dekorationer av formklippta, liggande kors av buxbom.

På gravplatserna finns en delvis rik och varierad plantering av blommande växter. Det gäller framför allt på den nya delen av kyrkogården där man kan räkna till ett fyrtiotal olika sorter vilket är ungefär dubbelt så mycket som på den gamla delen. Den allra vanligaste växten på hela kyrkogården är kärleksört följt av rosor och lavendel. Andra traditionella kyrkogårdsväxter som förekommer på kyrkogårdens båda delar är hortensia, murgröna, hosta,

vintergröna, olika fetbladsväxter och nävor. Exempel på övriga växter på den nya delen är bergenia, ljung, trädgårdsnejlika, alunrot, trift, höstanemon, iris och stäppsalia. Av vårblommande växter på hela kyrkogården noterades trift, mossflox, gulltörel, våriris, liljekonvalj, tulpaner, och backsippa våren 2021.

På kyrkogården i Holmby har flera tomma gravplatser planterats med blommande, tåliga växter som lavendel, stenkyndel och backtimjan. En tidigare, svårskött gräsyta ovanför stenmuren utmed den gamla delens norra långsida är idag omlagd till en prunkande perennrabatt med växter som avlöser varandra med blomning över hela säsongen.

Vilda växter på kyrkogården

Den naturligt förekommande floran på kyrkogården i Holmby präglas till stor del av de torra och sandiga förhållandena på platsen. Framför allt gäller detta kvarteren söder och väster om kyrkan där marken är extra torr och näringsfattig. De tillhör det område som kyrkogården utökades med under mitten av 1800-talet och som fram till dess var del av en tallplanterad sandmark. I de öppna jordytorna här klarar sig torktåligen växter som gul fetknopp och backtimjan som annars konkurreras ut i mer näringsrika miljöer med mycket gräs. Här trivs också växter som rotfibbla och olika nävor. I de lite mer näringsrika partierna av klippta gräsytor som även dom finns på den gamla delen finns naturligt inkomna, blommande växter som tusensköna, maskrosor, vitklöver, skatnäva och röllika.

På kyrkogården finns också olika arter av mossor och lavar. På kyrkogårdens träd och buskar liksom på byggnader, stenmurar, gravvårdar och andra gravanordningar finns en variation strukturer för dem att växa på. Kalkrika underlag är särskilt betydelsefulla eftersom de har ett högt ph och kan hysa de lite ovanligare arterna.

Djurliv

På kyrkogården finns en variation av livsmiljöer för olika djur. Träden, häckarna och alla blommande växter är särskilt viktiga. Lavendel, backtimjan, stenkyndel och kärleksört är exempel på växter som är särskilt rika på pollen och nektar och som därför besöks av pollinatörer som vildbin, humlor, blomflugor och fjärilar. Dessa och andra insekter kan fåglar och fladdermöss i sin tur leva av. På kyrkogården kan flera olika djur också hitta en plats att bygga

Blommande tusensköna i vitt, limefärgad gul fetknopp och ljusviolett skatnäva i en av kyrkogårdens gräsytor.

bo på, vila för natten eller till och med övervintra. Kyrkogårdens vintergröna buskar har en särskild betydelse under vinterhalvåret då de ger skydd åt fåglar och andra djur. Fågelarter som sågs eller hördes vid besök under vår och sommar var grönfink, ringduva, sädesärta, talgoxe och gransångare. Detta var under några få besök och fler än dessa fågelarter rör sig och häckar säkerligen på, eller i närheten av, kyrkogården.

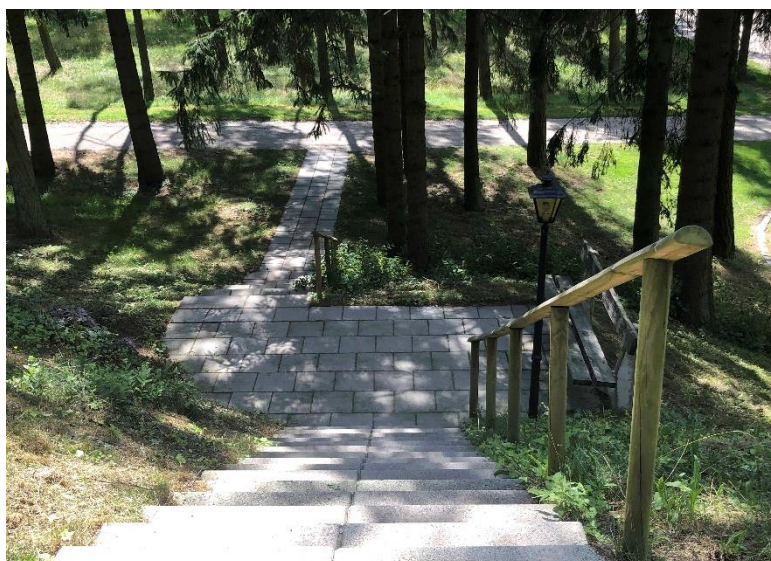
Sniglar och snäckor av olika slag är vanliga på kyrkogårdar. Trädgårds- och parksnäcka kan ofta ses på gravstenarna där de betar alger eller sitter still och väntar på en regnig dag då det är lättare för dem att ta sig fram. I stenmurarnas skrymslen och vrår kan

både möss och sorkar hitta en plats att bygga bo och kräldjur som vattensalamander och skogsödlor krypa in för att övervintra.

Genom olika åtgärder och hänsyn kan man ta väl hand om kyrkogårdens växt- och djurliv. Träden, blommorna och djuren är en viktig del av besökarens upplevelse av kyrkogården. Ett myllrande liv som kan bidra till tröst i sorgen.

Minneslunden sett från söder.

Trappan som leder upp till minneslunden.

Skylt med information om platsen.

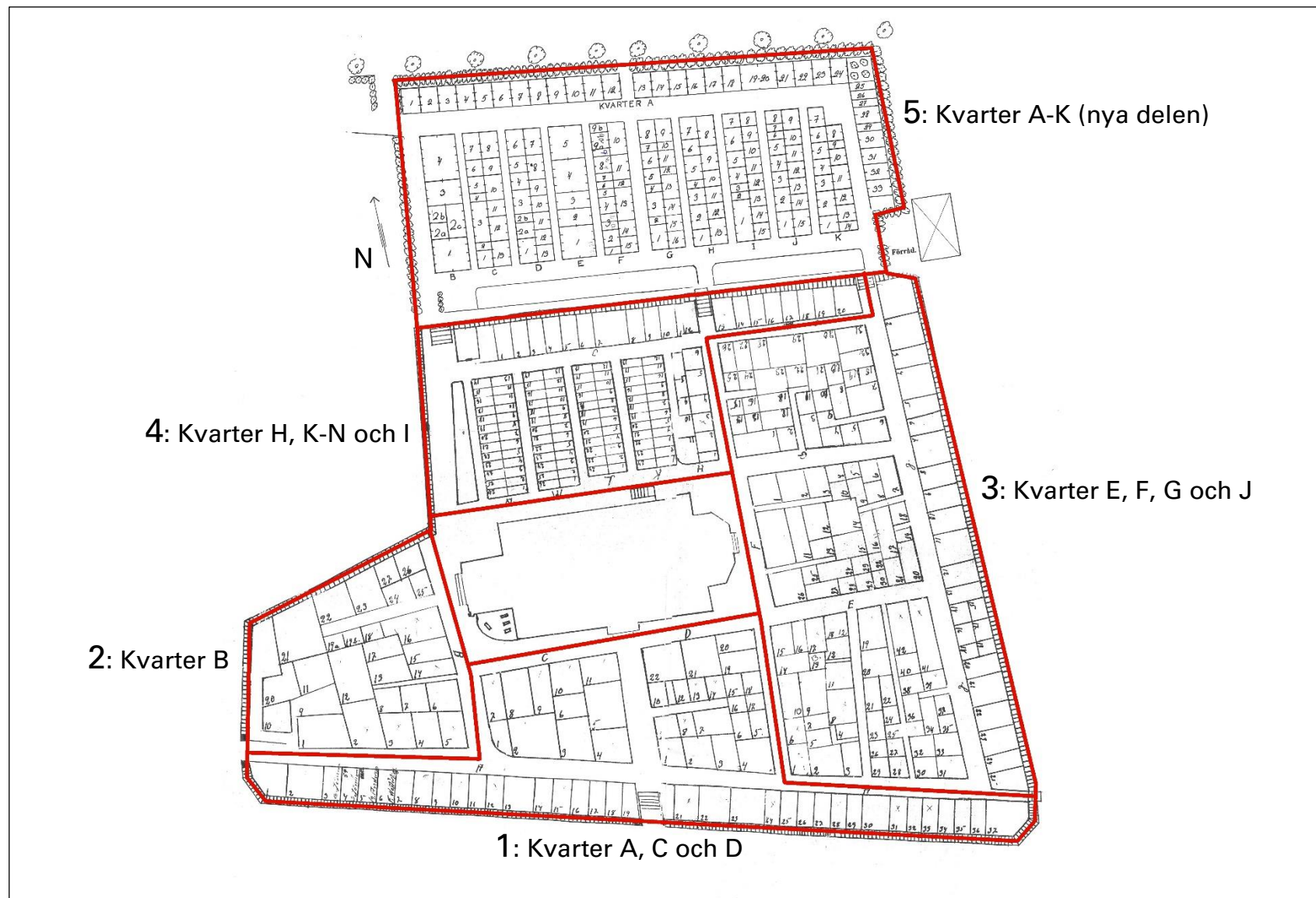
Minneslund

Cirka 75 meter norr om kyrkogården ligger kyrkogårdens minneslund. Den är anlagd på ett höjdläge i den nordvästra delen av en mindre tallskog norr om kyrkogården som ligger på kyrkans mark (se flygbild på sid 6). Här har det funnits en minneslund sedan 1985. Den låg ursprungligen något norr om den nuvarande anläggningen. Denna äldre del har 43 urnsättningar.

Den nuvarande utformningen av minneslunden anlades år 2004 och består av en central stenläggning i form av en kvartscirkel där den runda sidan vetter mot nordväst. På stenläggningen finns ett stendöslignande monument som är uppbyggt av fyra rundade stenblock. Här står också en kombinerad ljus- och blomsterhållare av järn och tre större krukor för blomsterplanteringar.

Minneslunden har belysning i form av en stolp-lykta med ett fyrsidigt lykthus. En likadan belysning står i den betongtrappa som leder upp till platsen. Hit kan man också gå eller köra via en svagt slutande, bred grusgång som når minneslunden via en sväng åt öster i slutningen.

Direkt väster och öster om den centrala stenläggningen finns två hårdgjorda ytor med var sin vilobänk som i rygg omges av höga häckar av avenbok. I anslutning till minneslunden finns också en informationsskylt om platsen och en vattenpost med vattenkanna och blomvaser.

Kyrkogårdskarta med indelning av kvarteren i de fem olika delområden som ingår i följande kvartersbeskrivning.

Kvarter D närmast till höger i bild och del av kvarter A till vänster.

Kvartersbeskrivning

Kvartersbeskrivningen är med undantag av kvarter B indelad i delområden där två eller fler kvarter beskrivs tillsammans. Indelningen utgår från att de ingående kvarteren har flera gemensamma karaktärer. Kyrkogårdskartan på föregående sida visar indelning och numrering av de olika delområdena.

1: Kvarter A, C och D

Struktur och gravplatser

Området omfattar delar av de äldsta, södra delarna av kyrkogården. Kvarter C och D ligger på ömse sidor om den breda gången till kyrkans södra port som har varit entré till kyrkan från Holmbyvägen

fram till den tid då grinden i söder stängdes. Sannolikt av säkerhetsskäl på grund av ökad trafik.

Kyrkogården sluttar här svagt mot söder och gravplatserna i kvarter C och D ligger svagt terrassliknande nedanför varandra i slänten. Dessa båda kvarter har äldre strukturer där gravplatserna är av olika storlek och ligger intill varandra utan genomkorsande gångar. I hela den norra delen av kvarter D och i det nordöstra hörnet av kvarter C har gravplatser avvecklats och lagts om till gräs. Alla de övriga gravplatserna är grusbelagda och de flesta omges av stenramar.

Kvarter A omfattar en rad av gravplatser som ligger direkt innanför muren utmed kyrkogårdens hela södra långsida. Av kvarterets drygt 32 gravplatser är knappt hälften avvecklade och täcks av gräs

eller täckbark. De övriga gravplatserna är grusbelagda. En tredjedel av dem omges av stenramar och alla de övriga av buxbomshäckar.

Planteringarna av buskar på gravplatserna i kvarteren består främst av formklippt tuja, idegran eller buxbom. Det finns också inslag av friväxande ädelcypress, idegran och en. Utmed entrégången mellan kvarter C och D står två par högväxta tujor. Av blommande växter finns ett dussin olika sorter där ros, hortensia och kärleksört är vanligast förekommande. Andra exempel på typiska kyrkogårdsväxter i delområdet är lavendel, vintergröna och hosta.

Gravvårdar

I kvarter C och D finns flera av kyrkogårdens allra äldsta gravvårdar. Åtta av dem är av kalksten och i typisk skånsk modell: breda, tunna och med inskriptioner och dekor över hela framsidan. Vissa har också inskriptioner på baksidan enligt äldre tradition. Här finns också en handfull vårdar av marmor och ett par vårdar i en kombination av sandsten och marmor. Merparten av dessa äldre vårdar är sammantaget från mitten/slutet av 1800-talet.

Till områdets karaktär bidrar olika typer av höga, smala vårdar av granit eller polerad diabas från tiden kring sekelskiftet 18/1900 och 1900-talets början. Här finns en kombination av bautastenliknande former, obelisker och en enstaka kolonn. I kvarter C finns en stor gravplats med ett gravstaket i jugendstil vilken också tillför estetiska värden. Till de yngre vårdarna hör låga, breda vårdar av polerad diabas eller granit.

Kvarter B sett från öster.

2: Kvarter B

Struktur och gravplatser

Kvarteret ligger direkt väster om kyrkan och utgör liksom kvarter C och D en del av kyrkogården med äldre strukturer bevarade där olika stora gravplatser ligger tätt intill varandra. Planläggningen syns tydligt på kyrkogårdskartan men inte på plats eftersom cirka hälften av gravplatserna idag är omlagda till gräs. I dessa gräsytor står sju gravvårdar kvar.

Av de synliga gravplatserna är några stora familjegravplatser med gravvårdar som representerar flera generationer. Merparten av gravplatserna i kvarteret omges av buxbomshäckar, ett par har stenramar, en

omges av en högre häck av liguster och en saknar omgärdning.

Planteringarna av vintergröna buskar i kvarteret består framför allt av formklippt idegran eller tuja som står symmetriskt på gravplatserna. Av blommande växter finns spridda planteringar av traditionella kyrkogårdsväxter som kärleksört, rosor, bergenia och hortensia.

Gravvårdar

Trots att kvarteret är litet finns här en variation av gravvårdar av olika typer och åldrar. Till kvarterets karaktär bidrar ett halvdussin vårdar av diabas, röd eller grå granit med livstenar som kröns av stora

Äldre kalkstensgravvårdar på gravplats 12 i kvarter B.

kors. Bidrar gör också en kolonn av polerad diabas och en hög och bred vård av ljus granit på en stor familjegravplats med stenram.

På en central familjegravplats (nr 12) i kvarteret står en rad av gravvårdar som representerar ovanligt många generationer och personer från samma familj. Två av dem är typiska skånska kalkstensgravvårdar varav den äldsta med dödsåret 1856. Dessa vårdar är ovanligt välbevarade och har läsbara inskriptioner. De bidrar till att ge kvarteret ett uppenbart och mycket värdefullt tidsdjup.

Formklippta buskar i kvarter F.

Den västra delen av kvarter E närmst i bild.

3: Kvarter E, F, G och J

Struktur och gravplatser

Områdets fyra kvarter utgör den större delen av den östra sidan av kyrkogården. Det omfattar därmed ett större parti av den del av kyrkogården som har en medeltida historia. Liksom i de flesta övriga kvarter i dessa äldsta delar av kyrkogården visar kyrkogårdskartan här upp en äldre typ av planläggning där gravplatser av olika storlek ligger samlade i kvarter som saknar genomkorsande gångar. Framför allt gäller detta kvarter F och G. I kvarter E delar två nordsydligt utlagda gångar upp kvarteret i tre delytor där gravplatserna till stor del är utlagda i rader enligt den typ av strukturerad planläggning som började införas på landets kyrkogårdar under senare delen av 1800-talet. Kvarter E sluttar svagt mot söder vilket

gör att gravplatserna bitvis ligger svagt terrassliknande nedanför varandra.

I kvarter J ligger gravplatserna i en enkelrad utmed kyrkogårdens yttre gräns i öster. Sju av kvarterets 25 gravplatser är aktiva.

Totalt sett är drygt hälften av de tidigare gravplatserna i områdets olika kvarter avvecklade och omlagda till gräs. Detta har fått konsekvensen att de äldre strukturer som framgår av kyrkogårdskartorna är svåra att uttyda på plats, framför allt gäller detta kvarter F och G. Ett tjugotal gravvårdar står dock kvar på sina ursprungliga platser i det som nu är gräsytor.

De befintliga gravplatserna är grusbelagda. Cirka en tredjedel av dem omges av stenramar och de övriga av låga buxbomshäckar. Flera av stenramarna är påkostade med dekor av skulpterade, låga pelare eller

runda klot. Två större gravplatser har också gravstaket varav det ena i utpräglad jugendstil.

Ett karaktärsdrag för denna del av kyrkogården är en riklig förekomst av vackert formklippta, vintergröna buskar. Flera är äldre och har förhållandevis stora dimensioner. De flesta står i par på ömse sidor om gravvårdarna eller är planterade på andra symmetriska sätt. Vanligast bland buskarna är idegran, ädelcypress och tuja. Här finns också några exemplar av en och buxbom. I kvarteren finns också inslag av friväxande buskar av framför allt ädelcypress men också tuja, järnek och idegran. På ett par gravplatser står uppstammade miniträd av ädelgran eller tuja. I kvarter F är en hög rygghäck av avenbok planterad utmed en rad av senare tillkomna urngravplatser.

Gravvårdar av grå granit i kvarter G i den norra delen av delområde 3.

Planteringar av blommande växter på gravplatserna är relativt begränsade. Det finns dock spridda inslag av de traditionella kyrkogårdsväxterna kärleksört, rosor och lavendel. Enstaka exemplar finns också av liljekonvalj, hosta, höstaster, pion och tok.

Gravvårdar

Gravvårdarna i delområdets olika kvarter är till största delen vända mot öster eller väster. Karaktär skapar många höga och smala vårdar av blankpolerad diabas eller granit från tiden kring förra sekelskiftet. Gravvårdarna av diabas är vanligast och flera av dem är obeliskliknande med pyramidformade krön eller har bautastensinspirerad utformning. Till karaktären bidrar också flera mindre, enklare typer av smala gravvårdar av diabas från samma tid. Två gravplatser med stenramar och gravstaket är ett vär-

Obeliskliknande gravvårdar av diabas i kvarter E i den södra delen av delområde 3.

defullt tillskott till intrycket av den här delen av kyrkogården liksom ett par större gravvårdar av diabas med monumentala kors på livstenarna. På flera gravplatser i kvarter G och J står breda och låga vårdar från 1930-talet och fram till idag. På områdets gravplatser finns också ett mindre inslag av liggande hållar.

I kvarter E har ett antal höga och smala gravvårdar lagts ner eller står lutande mot sitt fundament.

4: Kvarter H, I och K-N

Struktur och gravplatser

Norr om kyrkan är fem kvarter med dubbla rader av gravplatser inplanerade enligt kyrkogårdskartan. Kvarter H längst i öster är ianspråktaget för ett tiotal gravplatser med undantag av en yta med en sittplats, planteringar och en högre häck av avenbok som är anlagd i den sydvästra delen. I kvarter K väster därom finns en central rygghäck av tuja. Utmed hela den östra sidan av häcken ligger en komplett rad av mindre gravplatser och på den västra sidan är hittills endast ett par gravplatser anlagda. De övriga tre kvarteren L, M och N utgör tillsammans med den västra delen av kvarter K en sammanhängande gräsyta där det idag endast finns en ensam, större gravplats i kvarter L.

Rad av gravplatser och rygghäck i kvarter K.

Kvarter I omfattar två sektioner av enkelrader av gravplatser utmed den gamla kyrkogårdens norra sida. Dessa två skiljs åt av den centrala gång och trappa som leder ner till den nya delen av kyrkogården. I den östra raden finns endast två aktiva gravplatser, resten är gräsbelagd. I väster är raden av gravplatser komplett där de sju östra gravplatserna omges av låga stenramar och de resterande fem gravplatserna i väster har buxbomshäckar.

På drygt ett dussin av gravplatserna i kvarter H, I och K finns planteringar av vintergröna buskar av idegran, tuja, ädelcypress eller buxbom i olika form och storlek. De flesta är friväxande. I den västra delen av kvarter I finns flera högväxta tujor och i kvarter H finns en gravplats med två par av formklippt idegran och tuja i runda former.

Den nya delen av kyrkogården sett från sydöst.

Planteringar av perenna blommande växter omfattar traditionella kyrkogårdsväxter som kärleksört, lavendel, hosta och julros.

Gravvårdar

Gravvårdarna i delområdet domineras av låga, breda vårdar av granit eller diabas. I raden av urngravplatser i kvarter K har de flesta av dem asymmetriska former, tidstypiskt för 1990-talet och framåt. På tre gravplatser i kvarter J står istället högre, smala vårdar av diabas eller röd granit och på några gravplatser finns också liggande gravhällar.

5: Kvarter A-K, nya delen

Struktur och gravplatser

Den nya delen av kyrkogården är symmetriskt anlagd med ett centralt parti som omfattar tio rek-

tangulära kvarter (B-K). Dessa består av dubbla eller enkla rader av gravplatser som är utlagda i nordsydlig riktning och som omges av grusgångar. Innanför den omgivande häcken längs den norra och östra sidan av denna del av kyrkogården ligger kvarter A i form av en enhetlig rad av gravplatser.

Gravplatserna i kvarter A är med några få undantag jämnstora med en yta av ca 9 m². I de centrala kvarteren har de minsta gravplatserna en yta på 3 m² upp till den största som omfattar 30 m².

Cirka en tredjedel av gravplatserna omges av låga stenramar. Resterande gravplatser har gravhäckar av buxbom med undantag av några få som istället har häckar av tuja eller idegran.

Planteringarna av buskar på den nya delens gravplatser är varierande och omfattar ett tiotal olika vintergröna sorter. Dominerar gör idegran och tuja varav de allra flesta står i par på gravplatserna och

Ett parti av den nya delen av kyrkogården sett från sydväst.

cirka två tredjedelar är formklippta. Flera inslag finns också av himalayaen, ädelcypress och buxbom och enstaka av ädelgran, en, rhododendron, brokbladig benved och järnek. I de flesta fall är buskarna planterade i par på ömse sidor om gravvårdarna.

Planteringar av blommande perenner omfattar ett drygt trettiotal olika sorter varav kärleksört är den allra vanligast förekommande. Vanliga är också rosor, lavendel och olika fetbladsväxter. Alla dessa är traditionellt använda kyrkogårdsväxter liksom hortensia, julros, hosta, alunrot och vintergröna som också finns på flera gravplatser. Andra exempel på växter på denna del av kyrkogården och som tillför färg och variation är mossfloxx, gulltörel, trädgårdsnejlika, trift, revsuga, ljung och olika typer av nävor.

Utmed muren mellan den gamla och nya delen av kyrkogården står en lång rad av undanställda gravvårdar av olika ålder och utförande.

Gravvårdar

Gravvårdarna på den nya delen av kyrkogården består till övervägande del av låga, breda vårdar av grå eller röd granit eller av den svarta diabasen. De flesta representerar stilformer från 1940-talet och framåt. Merparten av vårdarna har en rak ovansida men här finns också vårdar med svagt avrundade eller vinklade krön. Det finns också ett antal senare typer av vårdar med asymmetrisk utformning från tiden kring 1990-talet och fram till idag.

Dekoren på vårdarna på denna del av kyrkogården är ofta i form av ett kors, en strålande stjärna, en uppåtgående sol, fåglar, sädesax eller andra växtformer. Ibland finns dekoren mitt på livstenens krön

och ibland är den asymmetriskt placerad vid sidan om inskriptionerna.

Utmed muren i gränsen till den gamla delen av kyrkogården står en rad av undanställda gravvårdar i en form av lapidarium. Ytterligare en uppställningsplats finns söder om ingången från parkeringen i väster. Det finns ungefär lika många gravvårdar på båda ställena och totalt är det ca 75 stycken.

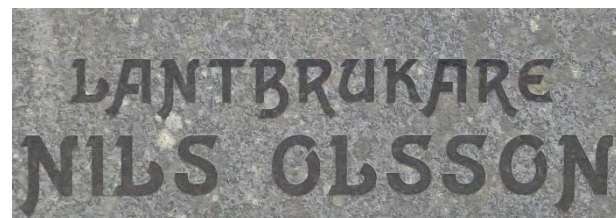
Titlar som talar

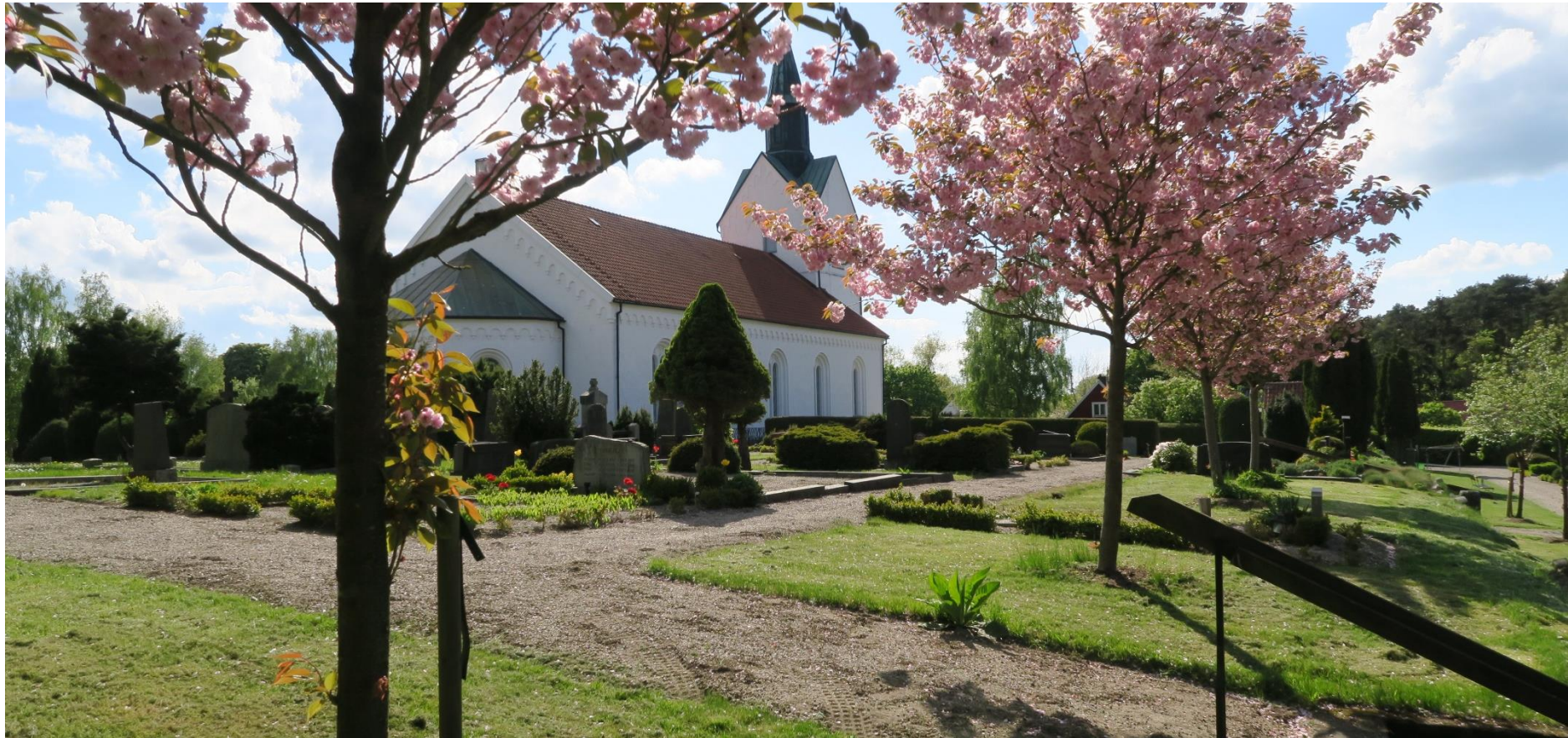
Ett besök på Holmby kyrkogård kan väcka tankar och frågor om de människor som vilar här. Inte bara gravvårdarnas utformning, namnen på de avlidna och deras ålder kan berätta, det gör också de olika titlar som förekommer på gravvårdarna.

Vid inventeringen av kyrkogården noterades alla titlar på gravvårdarna, även de i lapidarierna. Totalt blev det 403 stycken. 40% av dem, 158 stycken, representerar gifta kvinnor med titlarna hustrun, maka eller ”enkan”. Av de manliga titlarna är de med koppling till lantbruket som lantbrukare, hemmansägare, åbo och ladufogde flest. De utgör tillsammans 139 i antal vilket inte är oväntat i denna utpräglade jordbruksbygd.

Variationen bland övriga titlar är stor. Några representerar olika hantverkare som skomakaremästare, vagnmakare, skräddare och möbelsnickare. Andra är kopplade till kyrkan med titlarna prosten, kyrkovärden och kyrkovaktmästaren. Titlarna nämndemannen, poststationsföreståndare, folkskolläraren och häradsdomare representerar olika offentliga tjänstemän. Kvinnliga yrkestitlar är ovanliga och de som förekommer i Holmby är idag titlarna husföreståndarinnan, fd barnmorskan, sjuksköterskan, sömmerskan och missionär vilket är förhållandevis många jämfört med andra kyrkogårdar. Olika företagare representeras av titlar som åkeriägare, handlanden, kvarnägare och plantskoleägaren. Titeln stationsföreståndare kan ha ett samband med den tidigare järnvägen och Holmby fd station. Ovanliga titlar som kan väcka särskilt intresse kan till exempel vara ringare, undantagsmannen, nattvakten, fodermarsken och ladufogden.

Antal av varje titel anges inom parentes utom för dem som bara förekommer en gång.	
Hustrun, maka (156)	Vaktmästaren
Lantbrukare/n (98)	Fd Korpralen
Åboen/fd åboen (22)	Fd Barnmorskan
Hemmansägaren (18)	Poststationsföreståndare
Sonen (11)	Missionär
Dottern (9)	Köpman
Handlanden (6)	Husföreståndarinnan
Kyrkovärden (6)	Lärarinnan
Skräddaremästaren (4)	Skräddaren
Smedmästare/n (3)	Undantagsmannen
Målaremästaren (3)	Ingenjören
Folkskolläraren (3)	Byggnadssnickaren
Nämndeman/nen (3)	Målaren
Syskonen (2)	Köpman
Husägaren (2)	Vagnmakare
Enka/n (2)	Lantbrevbäraren
Kyrkovaktmästaren (2)	Stationsföreståndare
Systrarna (2)	Lanthandlaren
Trädgårdsmästare (2)	Åkeriägare
Soldaten (2)	Nattvakt
Kvarnägaren (2)	Prosten
Flickan (2)	Plantskoleägaren
Mejeriingenjören	Sömmerskan
Murare	Ladufogden
Kvarnbyggaren	Fanjunkaren
Maskinisten	Sjuksköterskan
Åbodottern	Häradsdomare
Skräddaren	Möbelsnickaren
Skomakare	Bröderna
Skomakaremästare	System
Fodermarsken	Ringare
Gossen	Sonsonen, Sondottern

Kyrkogårdens kulturhistoriska och biologiska värden

Värdebeskrivning

Kultuhistoriska värden

Holmby ligger i den del av landet som tidigast befolkades då den senaste inlandsisen började lämna trakten för ca 17 000 år sedan och de första renjägarna vandrade in från söder. I landskapet kring byn finns fynd av bosättningar från stenåldern och framåt. Kävlingeån söder om byn har tidigt fungerat som en viktig transportled. Utmed ån och byarna i dess närhet finns flera kända bosättningar från vikingatid liksom de runstenar som de lämnat efter sig. En av dem står idag vid kyrkan i Holmby. Sedan tidig medeltid då socknen etablerades och kyrkan byggdes har Holmby varit en central plats för folket i trakten vilket ger platsen en lång **historisk kontinuitet**. Den samlade miljön i byn som den ser ut idag med kyrkan, kyrkogården, skolan, gårdarna, gatuhuset och byvägen ger platsen ett samlat **kultuhistoriskt värde**. Kyrkan med sin medeltida historia och bevarade delar i tornet bär tillsammans med kyrkogården spår från olika tidsperioder genom nästan 1000 år och är av central betydelse för både byns och socknens historia. Med hänvisning till detta har kyrkogården både ett **lokalhistoriskt** och **kultuhistoriskt värde** liksom ett **symbolvärde**.

Den äldsta, medeltida delen av kyrkogården har varit i bruk sedan kyrkan byggdes på 1100-talet. Den ursprungliga delen har därefter byggts ut i två etapper under 1800-talet. I sin nuvarande form har denna gamla del av kyrkogården till stora delar kvar en gestaltning som präglas av en tradition från 1800-talets mitt. Gravplatserna är olikstora och ligger samlade i kvarter som omges av grusgångar. Andra delar av den gamla kyrkogården och hela den nya

Del av kvarter B väster om kyrkan med en variation av äldre typer av gravvårdar.

delen har en senare gestaltning från 1900-talets första hälft med mindre gravplatser som ligger i rader utmed raka grusgångar. Detta bidrar till att kyrkogården uppvisar en variation av tidsskikt som bidrar med **arkitekturhistoriska** och **miljöskapande värden**.

På kyrkogården finns en stor variation av gravvårdar och gravanordningar från olika tidsperioder. De präglas av olika material, tillverkningstekniker och formspråk vilket har ett samlat **konst- och arkitekturhistoriskt värde**. Några vårdar är från tiden innan den industriella tillverkningen infördes en bit in på 1900-talet och har **hantverksmässiga värden**. I de kvarter som har äldre typer av gravplatsanordningar finns påkostade stenramar, gravstaket och

monumentala gravvårdar. På flera gravplatser växer också vintergröna buskar av olika slag och utseende vilket tillsammans med övriga planteringar bidrar till kyrkogårdens karaktär. Detta ger sammantaget **miljöskapande värden** på kyrkogården.

Olika gravvårdar - en värdefull helhet

Det är inte enbart de äldsta eller mest konst- och hantverksmässigt tilltalande gravvårdarna som är värdefulla. Det är minst lika viktigt att uppmärksamma såväl små oansenliga gravvårdar som sentida stilar och ideal. En återlämnad gravvård från 1950-talet kan tyckas inte vara tillräckligt ålderdomlig, och inte lika intressant att bevara som hundraårig vård av diabas rest under början av 1900-talet, men kan även

En del av en gräsyta i kvarter G öster om kyrkan har lämnats från klippning och tusensköna och nävor blommar.

den tillskrivas värden. Man ska inte heller glömma att även de yngre gravvårdarna kommer att ha ett åldersvärde i framtiden och kan då berätta en historia om vår egen nutid.

Det viktiga är sammanfattningsvis att mångfalden av gravplatser- och vårdar bevaras för att kunna tydliggöra olika tiders samhällsstrukturer, stilideal och värderingar.

I Bilaga 1 redovisas och värderas ett urval av kulturhistoriskt intressanta gravplatser- och vårdar på kyrkogården i Holmby. Viktigt att poängtera är att detta är just ett urval. Dessa gravvårdar representerar något av den mångfald som finns på kyrkogården idag. Alla gravplatser- och gravvårdar kan tillskrivas någon form av värde och tillsammans bildar de den värdefulla helhetsmiljö som kyrkogården utgör.

Social- och samhällshistoriska värden

I Holmby sockens historia ryms många människooöden. Vissa är representerade på kyrkogården med gravplatser och gravvårdar som vittnar om perso-

nernas ställning i samhället. Andra antyder berättelser om alltför tidig död och familjetragedier. Olika gravplatser och gravvårdar kan ha både **personhistoriska** och **lokalhistoriska värden**. Inskriptioner med bynamn och hemmansnummer liksom titlar som lantbrukare, hemmansägare och åbo berättar om en lång jordbrukstradition och rymmer stora **samhällshistoriska värden**. Det gör även titlar med koppling till socknens olika hantverkare som vagnmakare, smedmästare och skräddaremästare. Andra människooöden representeras av anonyma vårdar på kyrkogården eller finns kanske inte alls synligt representerade. Men det som inte syns berättar också något om dåtiden. Ett tydligt exempel på detta är att det finns få kvinnliga gravplatser och inskriptioner med kvinnliga yrkestitlar vilket berättar något om kvinnans ställning i samhället. Kvinnornas faktiska roll och inflytande som nyckelpersoner i familjen och i driften av gårdar och hushåll kan vi bara gissa oss till. Även människor med lägre social ställning kan sakna representation. Kvinnliga gravplatser och

yrkestitlar, äldre enkla vårdar och titlar som undantagsmannen, enkan, husägaren och barnmorskan har därför höga *socialhistoriska värden*. Likaså är äldre barngravar viktiga att bevara eftersom de berättar om den höga barnadödlighet som tidigare varit en genomgripande verklighet i vårt land.

Biologiska värden

Holmby ligger i den fullåkersbygd som dominerar de västra delarna av Skåne. I åkerlandskapet finns få trädmiljöer och permanenta gräsytor och det är därför ont om vilda växter och djur därute.

Kyrkogården ligger mitt i byn och omges av bostadshus och gårdar med tillhörande trädgårdar, trädgångar och gräsmarker. Norr om kyrkogården ligger också den planterade tallskog som delvis ligger på kyrkans mark. Byns olika gröna inslag är med tanke på det omgivande landskapet mycket värdefulla miljöer för både växter och djur. Här har kyrkogården också en mycket viktig roll. Blommande träd, buskar och blomsterplanteringar lockar till sig insekter. I träd, buskar och häckar kan fåglar söka skydd och hitta platser där de kan vila och häcka. I landskapet runtomkring finns platser med liknande betydelse. Det är framför allt gårdsmiljöer, trädgårdar, trädtrader utmed vägar och inte minst naturreservatet Flyinge ängar i väster och naturmiljöerna utmed Kävlingeån i söder.

Via fältkanter, vägrenar och vattendrag kan dessa miljöer ha kontakt med varandra och bilda ett värdefullt kontaktnät för vild natur. Man kan kalla det landskapets gröna infrastruktur, ett nätverk av naturmiljöer som på olika sätt har utbyte av varandra och en gemensamt stor betydelse för det vilda växt- och djurlivet.